

संस्कृत
क्र. नं. ७६

विधि:

तीर्थविधि:

✓ 3718

(1)

श्रीगणपतये नमः॥ श्रीसीतारामचंद्राय नमः॥ अथ श्रीमं नर्यातर्गतसंक्षेपस्तुतिविधिप्रयोगः॥
तीर्थप्राप्तिदिनात्पूर्वदिने प्राप्तिदिने चोषोष्कार्पणदीपपंचविधाय पादुकाया नादियस्त्यज्यपादचरितं
र्थं दद्यात्सांष्टांगं प्रणम्य तीर्थसमीपमेत्यभ्यर्च्य गंगामुष्णफलतांबूलहिरण्यहिर्युक्तमंजलिं अ-
मुकतीर्थाय नमस्तिदत्त्वा तत्र स्थानदिनां श्रद्धासांष्टांगं प्रणम्य तदनुज्ञया शरीरमलापकर्षस्नानं
तुंही कृत्वा ईशसाः ब्रह्महंकार्यं यथाशक्ति हिरण्यपादपानाद्यभ्यर्चयित्वा विधाय समस्तसंपदिति श्लोकं कृतुं पठ्य-
ब्राह्मणान् प्रदक्षिणीकृत्य सांष्टांगं प्रणम्य प्रार्थयेत्॥ सर्वधर्मविवेकारोगोसारः सकला हि जाः॥ मम देह-
स्य संशुद्धिं कुर्वंतु हि जसन्माः॥ मया कृतं नराधारात्तत्तज्ज्ञात किं न्विषं॥ प्रसादः क्रियतां मत्स्यं शुभानु-
ज्ञां प्रयच्छथ॥ इत्येः कृतपवित्रो हं भवेयं हि जसन्मैः॥ नमस्कारप्रणम्यादौ पात्रायां सिद्धिदा भवेत्॥ माम-
नुग्रहं तु भवंतः॥ इत्युक्त्वा विप्रानुमत्या यथाशक्ति प्रायश्चित्तं निश्चित्य पुनर्देशकालोऽस्मृत्वा॥ अमुक

राम
९

(1A)

गोत्रस्यापुंशर्मणोममजन्मोतराभ्यासाज्जन्मप्रभृत्ययथावज्ञानाज्ञानकामाकामसरुदसरुत्कृतका
धिकवाचिकमानसिकसांसर्गिकस्यष्टास्यष्टभुक्ताभुक्तापीतापीनसकलपातकानिपातकोपपातकलघु
पातकसंकरीकरणमलिनीकरणापात्रीकरणजातिभ्रंशकरप्रकीर्णकपातकानांमध्येसंभावितपातका
नानिरासार्थमुपपदनुत्तयाभमुकप्राज्ञापत्यात्मकप्रायश्चित्तप्रत्याम्नायभूतंगोविष्कमद्वयं ब्राह्मणेभ्यो
दातुमहमुत्तमे॥इतिसंकल्प्यतद्वयं ब्राह्मणेभ्योदत्ताभ्योनप्रायश्चित्तावरणेनसंकलपापापहमहाविष्णुः
प्रीयतां॥इतिप्रायश्चित्तंरुत्वापुनर्देशकालोत्पत्त्यसमस्तपापक्षयार्थंअस्थिन्नमुकतीर्थैर्वपनंक
रिष्येइतिसंकल्प्य॥आत्मनःशुद्धिकामश्चाप्यनुष्ठेयसिद्धेतये॥वपनंकारयाम्यद्यहेगंगेतवसंनिधौ॥या
निकानिचपापानिब्रह्महत्यासमानिच॥केशानाश्रित्यतिष्ठन्तितस्मात्केशान्वयाम्यहमिनिमंत्रमुक्त्वाप्राङ्
मुखउदङ्मुखोवाकक्षोपस्थवर्जंभ्रुकेशलोमनखानिवापयेत्॥तीर्थानिरेतुहेतीर्थेतवसंनिधौ॥समुद्रे

(2)

नीर्धवि.

२

हेसिंधोतवसंनिधौ इति यथा मथमूहुः॥ इदं केशवापनं शिखामारभ्याधस्तात्कार्यं॥ एवं यापनं विधाय भु
ध्यर्थं तूष्णीं स्नात्वा द्वादशगुलमपामार्गदिदं न धावनकाष्ठं॥ आमुर्बलं वशोवर्चः प्रजाः पशुवसूनि च॥ ब्र
ह्मप्रज्ञां च मेधां च त्वं नो देहि वनस्पते॥ इति मंत्रेण द्वादशगुलं धावन् संशोध्य द्वादशगुलं धावन् कृत्वा च म्यप्राणानां यम्य देशकालस्म
रणपूर्वकं हेमाद्र्या कृत्वा प्रकारेण स्नानं कृत्यं समाप्तं यथा॥ अस्य श्रीमन्महाभगवतः सच्चिदानंदरू
पस्य श्रीमदादिनारायणस्याविंश्यापरिमितशक्त्या विष्णोर्माणां महाजलौघमध्ये परिभ्रममाणानामनेक
कोटिब्रह्मांडानामेकतमैः भक्तमहदहंकारपृथिव्यस्तनोवाय्वाकाशद्यावरणे राटनेस्मिन्महनिब्रह्मांडक
याहकरंडे सकलजगदाधारशक्तिरूर्ध्ववराहानं नैरावतपुंडरीक्यामनकुमुदांजनपुष्पदंतसार्वभौमसुप्र
तीकाष्टदिग्गजोपरिप्रतिष्ठिताः नलविललसुनलनलातलरसातलमहातलपातालाख्यसप्तलोकोपरि

राम

२

(2A)

भागेभूर्लोकभुवर्लोकस्वलोकमहर्लोकजनलोकतपोलोकसत्यलोकाख्यलोकपट्टकस्याधोभागेमहाका
लायमानफणिराजशेषसहस्रकेणामंडलविधनेदिग्दन्तिशुंडादंडस्तंभितेबहिरंधतमसारुतेनांतःसूर्य
प्रकाशितेनलोकालोकाचलेनचलयितेलवणेक्षुस्रारासर्विर्दधिक्षीरस्वाहृदकारम्यमहार्णवपरिवेष्टिते
जंबूद्वीपक्षुशक्रौचशाल्मलशाकपुष्करास्मसप्तद्वीपविराजितेस्वर्णप्रस्तुचंद्रकश्वेतावर्नरमणसिं
हलमहारमणपारसीकपांचजन्यलंकारपद्मपद्मसिंहादिविधसरोरुहाकारपंचाशत्कोटियोजनवि
स्तीर्णभूमंडलेतुहिनाचलहेमकूटनिषधनीलवर्णगिरिगंधमादनपारियात्राग्याष्टसीमाचलेर्विभ
क्तेतमध्यवर्तिभारतकिंपुरुषहरिवर्षेलाघुतारूपकहिरण्यकुरुभवाश्वकेतुमालाख्यनववर्षशो
भितेजंबूद्वीपेनानावर्णकेसराचलशिखररत्नबीजांबिनभेसरोरुहकर्णिकायमानस्यमेरोर्दक्षिणदि
भागेदक्षिणोदधिहिमाचलयोमध्यप्रदेशेनवसहस्रयोजनविभक्तेरंड्रद्वीपकशेरुताम्रवर्णद्विगभलि

(3)

तीर्थवि.

३

नागसौम्यगंधर्वचारुणभारतास्यनवरवंडवत्यस्मिन्भारतेवर्षेदक्षिणेदधिप्रभृतिसहस्रयोजनव
तिभरनरवंडेस्वाम्यवंतिकुरुक्षेत्रादिसमभूमध्यरेखायाःअमुकदिग्भागेअयोध्यामथुरामायाकाशी
कांचीअवंतिद्वारवत्यादिमुक्तिक्षेत्रवत्यामस्यांकमेभमोभागीरथीविंध्यावल्लगोदावरीणांदक्षिणदिग्
भागेकावेरीमलयावल्लरामसेवनामुनरदिग्भागेअशोकहेमकुटकिष्किंधागरुडावल्लवेंकरावल्लरु
णागिरिहस्तिगिरिप्रभृतिपुण्यशैलवनिदंडंअस्मिन्नापुण्यतीर्थवत्यस्मिन्देशविशेषेमुक्ततीर्थेश्री
महनेककौटिब्रह्मांडघटनायासरोमयिवरस्यराजपेणोभृगवतोमहापुरुषस्यशेषपर्यंकशाश्विनः
श्रीविष्णोराजपाप्रवर्तमानस्यतन्नाभिस्थानसाराहृदयस्यसकलवेदनियेःसकलजगत्सृष्टुःपरा
र्धइयजीविनोब्रह्मणःप्रथमपरार्धपंचाशत्यामतीतायांद्वितीयपराईश्वेतवराहकल्पेप्रथमवर्षेप्रथम
मासेप्रथमपक्षेप्रथमदिवसेअहनिउदयादित्रयोदशघटिकास्वतीतासुस्वायंभुवस्वारोविजोत्तमता

राम

३

(3A)

मसरेवतवाक्षुषाग्येषुषड्स्ममनुषुमतीतेषुउपरितनघटिकायांससमेवेवस्वतमन्तरेमसविंशतिमहा
युगेषुगतेषुअष्टाविंशतितमेमहायुगेषुरुहूतनामैड्समयेकतन्नेताहापारेषुगतेषुवर्तमानेकलियुगे
प्रथमपादेबौद्धावतारेशालिवाहनशकेसौरवाइमानप्रवादिषष्टिसंवत्सरांतर्गतप्रथमविंशत्संवर्तमा
नेव्यवहारिकेप्रमोदनामसंवत्सरेदक्षिणायनेवर्षर्तौभाद्रपदमासेशुक्लपक्षेदशम्यापुण्यतिथौमंदवासरे
पूर्वाषाढानक्षत्रेआयुष्मानयोगेतेनिलकरंयतिर्येधनुस्थेचंद्रेसिंहस्थेभौमेकन्यास्थेबुधेचरभ
स्थेदेवगुरौतलास्थेशुकेचरश्विकस्थेशनैश्वरेकयासिराहौमीनस्थेकेतौएवंगुणविशिष्टपुण्यकालेअमु
कगोत्रस्यामुकनक्षत्रेऽमुकराशेजानस्यअमुकनामधेयस्यममेहजन्मनिजन्मांतरेचनानायोनिषुज्ञान
तोज्ञानतश्चबाल्मकौमारयोवनवार्धकेषुजाग्रत्स्वमस्त्वस्यवस्थास्ममनोवाक्कायकर्मभिःकामक्रोधलो
भमोहमदमात्सर्यैस्त्वक्वक्षुःश्रोत्रजिह्वाघ्राणवाक्पाणिपादपायूपस्थैःसंभाषितानांप्रकाशरुतब्रह्म

(५)

तीर्थवि.

४

हत्यासूरापातसूवर्णस्तेयगुरुतल्यगारम्यानां महापातकानांतत्संसर्गद्यतिपातकानां रहस्यकृतब्रह्मह
त्यासूरापातसूवर्णस्तेयगुरुतल्यगारम्यानां महापातकानांतत्संसर्गित्वानुग्राहकत्वप्रयोजकत्वमिन्नभोयो
पदेष्टृत्वानुमंतृत्वप्रोत्साहकत्वादिमहापातकप्रतिद्विष्टातिपातकानां गुर्वधिशेषवेदनिंदासूतद्वधाधी
तनाशनादिब्रह्महत्यासमरूपपातकानामुत्कर्षानृतभाषणाभक्ष्यभक्षणरजस्वलामुखस्वादादनादिस्मरा
पातसमपातकानामश्वरत्नमनुष्यहरणनिक्षेपपशुप्रादयब्राह्मणद्रव्यभूमिहरणधेनुहरणादिसूवर्णस्ते
यसमरूपपातकानांपितृघसमातृघसमातृकभाषाज्येष्ठश्रोतृपत्नीमातृसपत्नीपितृअपत्नीभगि
नीदुहितृसखिभार्याकुमार्यज्ञातरूपं त्यजन्नास्त्वानुपपत्नीश्रोत्रियवर्तिगुपाध्यायानार्यमिन्नपत्नीर
जस्वलाशरणागताहीनवर्णासयोनिसासगोत्रास्त्रीगमनादिगुरुतल्यसमरूपपातकानांसोमयाग
स्थक्षत्रियवैश्यवधाविज्ञानगर्भारजस्वलात्रिगोत्रादीक्षितस्त्रीगुर्विणीवधादिमहापातकसमरूपपा

राम

४

(6A)

तकानामुक्तर्षावृतभाषणकलंजादिनिषिद्धभक्षणरजस्वलासुखास्वादनकूटसाक्ष्यसूक्ष्मधना
दिपरिवेदनभृतकाध्ययनाध्यापनपारदार्यपारिवित्तवार्धुष्यलवणविक्रयस्त्रीशूद्रचिट्क्षत्रिय
वधनिंदितार्थोपजीवननास्तिव्यव्रतलोपकरणसदनविक्रयधान्यपशुस्तेयायाज्ययाजनपितृमातृस
तादित्यागतदाकारामविक्रयकन्याद्वेषणपरिनिंदकयाजनपरिवित्तिकन्याप्रदानकौटिल्यव्रतलो
पात्मार्यक्रियारंभमद्यपस्त्रीनिषेवणस्वाध्यायादिपरित्यागेधनार्थदुमलेदनस्त्रीहिंसनपञ्चवि
धानव्यसनात्मविक्रयशूद्रइत्यहीनिसम्यक्नयेनिनिषेवणानाश्रमवासपराजपुष्ट्यसञ्जा
स्त्राभिगमनाकराधिकारिताभार्याविक्रयव्यापकानामजाविरवरोष्ट्रमृगेभमीनाहिमहि
षाश्ववधादिसंकरिकरणानांरुमीकीटवयोवधमद्यानुगतइवभोजनफलेक्षुकुसुमस्तेयादिम
लिनीकरणानांनिंदितधनधान्यकरीषजीवनासत्यभाषणशूद्रसेवाद्यपात्रीकरणानांमद्यगंधाघ्रा

(5)

तीर्थवि.

५

णब्राह्मणपीडनसामान्यस्त्रीमैथुनादिजानिभ्रंशकरणानांविहितकर्मत्यागनिषिद्धाचरणेन्द्रिया
निग्रहपरमर्मोद्धाटनसूचकत्वशोचस्तानसंध्यावदनजपहोमपंचमहायज्ञरहितभोजनाकालभोज
नद्विवाहिवारभोजनसस्यकेदनतरुगुल्मलतादिबेदनकुम्भस्त्रीवश्यश्वपतिक्लृबब्राह्मणपरिवेत्तप
रिवितिशूद्रसेवकवार्धुषिकनिजकविहीनान्नभोजनयत्यन्नभोजनयतिप्रेरितान्नयतिपक्वान्नय
तिपात्रस्थान्नयतिस्पृष्टयतिदापितान्नभोजनयत्यन्नभोजनयतिप्रेरितान्नयतिपक्वान्नय
चितान्नभोजनग्रहणभोजनग्रहणकालपक्वान्नभोजनपर्वकालरात्रिभोजनानिवेदितान्नभोजन
हस्तदत्तान्नहस्तपरिविष्टान्नादिभोजनप्रतपिशतबोदेश्यभोजनबलिदत्तान्ननीराजितान्नभोज
नवटाशवत्थादिनिषिद्धपन्नभोजनग्रामयाजकदेवलकचषलीपतिमाहिषिकशिवहिजशाक्तपाखं
डपाशुपतचिह्नितांगविकित्सकज्योतिषिकाशोचिपतितान्नभोजनभिन्नकांस्यपात्रभोजनताम्रा

राम

५

(5A)

लावु हारु पाषाणम् पात्र भोजन रजस्वला चां डाकादि वाक्य श्रवण भोजन दग्ध पुरीष प्रतीगंधि भुक्तो
छिष्ट भोजन गणानदी क्षिता नश्रुद्र पुरोहितान् नश्रुद्र पात्रस्थान भोजन महा पुरुषोद्दिष्टान् भोजनानुवि
तान् भोजनश्रुद्र भुक्त शेषान् ग्रामोत्पन्नान् पर्यायां गृहस्थ शेषान् भोजन सदा भिक्षान् दंयती भुक्त शेषा
न् भोजन जैन बौद्ध चार्वाक सख ब्राह्मणान् भोजन कारग्रहणान् भोजन रवरोद्वाजा विमहिषी क्षीरादि पा
न चिवत्सा विगत गर्भानिर्दशगोक्षीरादि पानस्तुल्यं वा महेस्तेक हस्त वर्ष धारा परदत्त जल पान पिण्या
क कसर संयाव पायसापूपमांस पुरो ज्ञादि वृक्ष मूल मूलान् भक्षणरेतो विष्णु मूल केश कीटकादि मिश्रितान् भोजन
तादृक जल पान कर्हिता न भोजन वार्ताक काल गणान् भक्षण मूलकादि निषिद्ध भक्षण निषिद्ध शिव निर्मा
त्मादि भक्षण रनाल पक्क मंडुलान् भक्षण गोमुख जल पान योनि भक्षण योन्या स्वादन दिवा स्वपन दिवा मे
थुन दासी वेश्या कुलदा वितंतु परावरुद्र गर्भिणी साधारणी भूत परस्त्री गमन निर्यग्ये निगमन मुख मेथुन र

(6)

तीर्थवि.
६

ध्याराजमार्गवृक्षकायावृक्षदेशालयगृहगणगोष्ठदंडावनजलाशयादिस्थलरेतेविम्वनकरणपितृ
मात्राचार्यादिभुश्रृषाराहित्यदर्शमहालयसंक्रान्तिमतीपाताष्टकालभ्ययोगगजछायादिश्राद्धवि
स्मरणग्रहणपुण्यकालादिस्नानदानादिराहित्यसंध्याभयचस्त्रपरिवर्तनोपासनादिराहित्यसंध्याका
लसंलापतांबूलचर्चणभोजनमेथुननिद्रायेकादशयहोत्रभोजनाशुद्धजलस्नाननग्नस्नानामंत्रक
स्नाननिषिद्धदिनाभ्यंगस्नानसन्निहितीर्थलंघनार्थस्नानकठगराहित्यद्विकलकोपीनपुछा
दिकृतकलकत्वस्वग्रामदेशोत्सवादर्शनतत्त्वज्ञाननपदयासकुलाचारोच्छंघनगुर्वचार्यविप्रश्रो
त्रियाहिताग्निनृपकार्योच्छंघनविप्रत्यंकारुडकारनिरकारवादपराजयप्रापणासहायारण्यमार्ग
गमनब्राह्मणदंडनभर्त्सनताडनशोणितस्त्राचणमलिनामेधनीलादिवस्त्रधारणहरिहरगुर्वचार्यानि
दाश्रवणब्रह्मदृषणक्षोभकरणसद्गुतिपरित्यागक्षत्रियादिवृत्तिधनार्जनगोनिरोधनस्वयंधनहलकर्ष

राम
६

(7)

तीर्थवि.

७

विहिताचरणमित्रस्वामिस्तृप्तास्वायेष्टभार्यादेवतावंचनपरमात्मस्मरणराहित्यादीनां प्रकीर्णकानां
सत्कृतानामभ्यस्तानामत्यंतचिरकालनिरंतराभ्यस्तानां महापातकादीनां प्रकीर्णकानां नवविधा
नां बह्विधानां सर्वेषां पापानामपनोदार्थं एतत्तीर्थस्नानादिकं ल्योक्तफलावाप्त्यर्थं श्रीपरमेश्वरप्री
त्यर्थं च अस्मिन् अमुकतीर्थे स्नानमहं करिष्ये ॥ एवं यथादेशं यथाकालं यथाकामं देशकालोत्तरवत्पू
र्वकं संकल्प्य कृत्वा दशविधस्नानानि कुर्यात् ॥ तत्र गोमयमृत्तिकास्नानानि सर्वप्रायश्चित्तोक्तप्र
कारेण कुर्यात् ॥ ॥ मानस्तोक इति मंत्रेण भस्मनमनमे ॥ गंधद्वारामिति मंत्रेण गोमयद्वितीयं ॥ स्यानाष्ट
धिरिति मंत्रेण मृत्तिकाया तृतीयं ॥ आपोहिष्कानि मंत्रेण शोदकेन चतुर्थं ॥ गायत्र्या गोमूत्रेण पंचमं ॥ गंध
द्वारामिति गोमयेन षष्ठं ॥ आप्यायस्येति क्षीरेण सप्तमं ॥ दधिक्राव्य इति दध्यष्टमं ॥ घृतं मिमिक्ष इति
घृतेन नवमं ॥ देवस्य त्वेति कुशोदकेन दशमं ॥ इति दशविधिस्नानं ॥ आदौ भस्मस्नानं ॥ मानस्तोकेनिकु

राम

७

(7A)

त्सोरुद्रो जगती ॥ भस्म ग्रहणे वि ॥ ॐ मानसो केतवे मा ० षः ॥ श्रीरामानो रुद्र ० हे ॥ न्यंबक मभि मं न्य ॥
ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरः सर्वभूतानां ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोधिपतिर्ब्रह्माशिवो मे अस्तु सरदाशिवो मे ॥
ॐ ईशानाय नमः शिरसि ॥ तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि ॥ तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् ॥ ॐ तत्पुरुषाय
नमः नुरे ॥ अघोरेभ्यो धघोरेभ्यो घोरघोरान्त्रेभ्यः ॥ सर्वेभ्यः सर्वशर्वेभ्यो नमस्ते अस्तु रुद्ररूपेभ्यः ॥ ॐ अ
घोराय नमः तृदये ॥ वामदेवाय नमो ज्येष्ठाय नमः शोभाय नमो रुद्राय नमः कालाय नमः कलविकरणाय न
मो बलविकरणाय नमो बलाय नमो बलप्रमथनाय नमो सर्वभूतहृदमाय नमो मनोमन्याय नमः ॥ ॐ वामदे
वाय नमः उत्थे ॥ सद्योजातं प्रपद्यामि सद्योजाताय नमो नमः ॥ भवे भवेनाति भवे भवस्व मां भवोद्भवाय नमः ॥
ॐ सद्योजाताय नमः पादयोः ॥ अग्निरिति भस्म ॥ वायुरिति भस्म ॥ जलमिति भस्म ॥ स्थलमिति भस्म ॥ ज्यो
मेति भस्म ॥ सर्व ० हवा इदं भस्म ॥ प्रणवेन सर्वंगे ॥ स्नात्वा स्वप्न ॥ ॐ गंधद्वारां दुरा ० णी ॥ ईश्वरी ० त्रियं ॥ अथ

(४)

तीर्थवि.

८

श्या

मयचरंतीनामोषधीनां वने वने ॥ तासामुषभपत्नीनां पवित्रं कायशोधनं ॥ यमे रोगांश्च शोकांश्च नुद्गोमय
सर्वदा ॥ अभिर्मन्त्रैः शिरः प्रभृत्य अंगानि विलिप्य ॥ स्नात्वा च मय ॥ मृत्तिका स्नानं ॥ ॐ बलिस्थापय नानां
नि ॥ भूमिं प्रार्थ्य ॥ मायोरिषत्वं तुरं ॥ रयनिता ॥ स्यात्तद्विधिभिः ॥ मृदामादाय ॥ आयनेने परायणे ॥ इमे ॥
हर्षाक्षिस्वा ॥ गायं प्युक्ष्य ॥ मृत्तिकां त्रेधा विभज्य ॥ एकं गंगुहीत्वा ॥ ॐ त्रातार मिद्रं मवितार ॥ त्विंद्रः ॥
पूर्वतः ॥ ममायसोमं स्तुत ॥ तः ॥ दक्षिणतः ॥ तस्मात्तमित्रं दद्यात् ॥ धीः ॥ पश्चिमतः ॥ वयं सोमं ब्रूते ॥
महि ॥ उत्तरतः ॥ तत्सूर्यं रोदसी ॥ दा ॥ उपरिष्ठात् ॥ अधः पश्यत्सुमो ॥ विथ ॥ अधः ॥ द्वितीयभागं गृही
त्वांगेषु लिपेत् ॥ ॐ सहस्रशीर्वा पुरु ॥ ल ॥ शिरास ॥ अक्षीभ्यां तेनासिका ॥ मिते ॥ मुखे ॥ ग्रीवाभ्य
स्त उष्ट्रि ॥ मिते ॥ ग्रीवायां ॥ आत्रेभ्यस्ते गुदाभ्यो ॥ मिते ॥ हृदये ॥ नाभा ॥ नाभिं न आद ॥ उहे ॥ नाभौ ॥ त्व
मिंद्रं सजोष ॥ जरा ॥ बाह्वोः ॥ सोमानं स्वरण ॥ शिजः ॥ कक्ष्योः ॥ य ॥ कुक्षिः सोम ॥ कुदः ॥ कुक्ष्योः ॥ बद्धी

राम
८

(8A)

नापितावकु० सूतः॥ पृष्ठे॥ ऊरुभ्यांते अस्त्रीव० मिते॥ ऊर्योः॥ पेहनाइनं करणा० मिते॥ जान्योः॥ एता
वानस्यमहिमा० दिवि॥ पादयोः॥ यस्यविश्वानिहस्तयोः पं० जहि॥ हस्तयोः॥ अंगादंगा लोम्नो० मिते॥
सर्वंगे॥ पुरुषसूक्तेन शिरः प्रभृत्पञ्चगव्यं निषिद्धं॥ तृतीयभागं सतिलदूर्वा मृदं शिरसि निधाय॥
अश्वक्रांते रथक्रांते विष्णुक्रांते वसंधा॥ शिरसाधारयिष्यामिरक्षस्व मां पदे पदे॥ उद्धृतासिवराहे
णरुत्तेन शनवाङ्गना॥ मृत्तिके हरमे पापं यन्मम दुष्कृतं कृतं॥ मृत्तिके ब्रह्मदत्तासि कश्यपेनाभि मंत्रिता॥
मृत्तिके देहि मे पुष्टिं त्वयि सर्वं प्रणिष्ठितं॥ मृत्तिप्रतिपिने सर्वं त्वमे निर्णुद मृत्तिके॥ तस्याहतेन पापेन गच्छा
मिषरमां गतिं॥ स्नात्वा च मय्य॥ अथ पंचगव्यं स्नानं॥ गायत्र्या गोमूत्रं॥ गंधद्वारा निनिगोमयं॥ आप्याय
स्वेति दुग्धं॥ दधिकाव्य इति दधि॥ घृतं मिमिक्ष इति घृतं॥ देवस्य त्वेति कुशोदकं॥ आपो हि ष्वेति शुद्धोदकं
॥ इति दशविधस्नानः॥ स भर्तृकालीर्हरिद्रास्नानं कृत्वा॥ हरिद्राये प्रियायुक्ता अस्मद्दोषविनाशिनी॥ सौभा

(५)

तीर्थवि.

५

ग्यंसकलंदेहिकामिनीधर्मवर्धिनी॥ततः॥ॐ॥नमामिगंगेतवपादपंकजंस्फुरास्फुरैर्गोदिनदिभिरूपं॥भु
क्तिंभुक्तिंवददोसितित्यंभावानुसारेणसदानराणां॥सागरस्वननिर्घोषदंडहस्तास्फुरांतक॥जगत्स्रष्टृर्ज
गन्महिन्नमामित्वांस्फुरेश्वर॥नीक्ष्यदंष्ट्रमहाकायकृत्यातदहनोपम॥भैरवायनमस्तुभ्यमनुज्ञांदातुमर्ह
सि॥इत्थक्लानाभिमात्रेजलेनद्यांप्रसादाभिमुखःस्थित्वरेतद्योगवसूर्याभिमुखःस्थित्वा॥ॐनमोदेवदे
वायशितिकुंगायदंडिने॥रुद्रायवापहतायसक्तिनिधिसेनम॥सरस्वतीवसावित्रीविदमानागरीयसी
॥सन्निधात्रीभवत्वन्नतीर्थेषापाप्रणाशित्नी॥प्रपद्येवरुणंदेवमंभसंपत्तिंमूर्जितं॥यावितंदेहिमेतीर्थं
सर्वपापापनुत्तये॥ॐ॥हिरण्यशृंगंवरुणप्रपद्येतीर्थमेदेहियावितः॥यन्मयाभुक्तमसाधूनांपापेभ्य
श्चप्रतिग्रहः॥यन्मेमनसावाकर्मणादुष्कृतंरुतं॥तन्नशंद्भौवरुणोबृहस्पतिःसविताचपुनंतुपुनः
पुनः॥नमोग्रपेश्कपतेनमश्चायनमोवरुणायनमोवरुण्येनमोऽग्नये॥यदपांक्तरंयदमेध्यंयदशानंनद

राम

५

(9A)

पगलुतात् ॥ अत्याशनादनीयानद्यच्च उग्रास्रतिग्रहात् ॥ तत्रोवरुणो राजा पाणिना त्वयमर्शतु ॥
सोहमपापो विरजो निर्मुक्तो मुक्तकिल्बिषः ॥ नाकस्य पृष्ठमारुह्य गच्छेद्भूतसलोकतां ॥ यश्चास्म्यवरु
णः स पुनात्वघमर्षणः ॥ इति मंत्रानुक्ता बह्विधा पुरतः कृत्या निवारमेव गात्वा शरीरं प्रक्षाल्यापो
हिष्ठेति नयर्वस्यस्त्वेन मार्जनं विधायानुष्ठयन्ते न जलं प्रदक्षिणमालोडयेत् ॥ तत्र मंत्रः ॥ इमं मे गंग इत्य
स्य सिंधुः क्षित्यै यमैधो न योजगती ॥ जलं लोडुने निजे ॥ ॐ इमं मे गंगे यमुने सरस्वति भुतु इति स्तोमं
सवता परुष्या ॥ असि कन्या मरुद्भूतविततया न कीयेत्पुनस्त्यास्मवो मया ॥ इत्या लोडु ॥ याः प्र
वत इत्यस्य वक्षिष्ठो नयः शकरी ॥ तीर्थाभिषेक विधिः ॥ ॐ याः प्रवतो निवत उडुत उडुनती रनुदकाश्रयाः
॥ ता अस्मभ्यं पयसा पिबमानाः शिवादेवी रशिपदा भवन्तु सर्वानद्यो अशिमिदा भवन्तु ॥ इति तीर्थमभिषे
कस्य यथाशक्ति पवित्राब्धिर्नमंत्रानपठित्वानन्तरीर्थमाहात्म्योक्तमंत्रैरर्घ्याणि दद्यात् ॥ सामान्यार्घ्यदानं

(10)

तीर्थवि

१०

आस्तु ॥ नमः कमलनाभाय नमस्ते जलशायिने ॥ नमस्ते स्कन्धवीकेश गङ्गाधर्य नमोस्तुते ॥ १ ॥ एहि स्तु-
त्यं सहस्रं शोते नाराशेजस्य ते ॥ अनुकंपय मां भक्त्या गङ्गाधर्य नमोस्तुते ॥ २ ॥ विष्णुपादाब्जसंभूते गे-
त्रिपथगामिनि ॥ भागीरथीनिविख्याते गङ्गाधर्य नमोस्तुते ॥ ३ ॥ इत्याद्यर्घ्याणि दत्त्वा कृतं चेत्यघमर्पणं
कृत्य च मयि ॥ ॐ नमो नारायणायेत्यष्टाक्षरं मंत्रं ॥ ॐ ह्रस्वदाहिवेमुमुवानः स्विन्नः स्नात्वा मलादिव ॥ पूतं
पवित्रेणेवाज्यमापः श्रुंधंतु मे नमः ॥ ॐ नमो नारायणाय नमः ॥ ॐ नमो नारायणाय नमः ॥ ॐ नमो नारायणाय नमः ॥
इति वज्रपित्वा विष्णुं वस्मस्वाकेशादिदामोदरादिदशनामभिर्द्वादशकृत्य आष्टुत्यगायत्र्या शरीरे ज-
लमभिषिञ्च्य ॥ नंदिनी नलिनी सीता मालती वसुधा ॥ विष्णुपादाब्जसंभूता गङ्गा त्रिपथगामिनी ॥
भागीरथी भोगवती जाङ्गरी त्रिशूलेश्वरी ॥ द्वादशैरानिनामानि यत्र यत्र जलशये ॥ स्नानयुक्तः सदा ब्र-
ह्मचरः सदा ब्रह्मचरः ॥ इति गङ्गावाक्यं पठित्वा नाभिमात्रजले निष्ठुन् स्नानं गतर्पणं कुर्यात् ॥ तत्रैतत् ॥

राम

१०

(10A)

यज्ञोपवीती प्राङ्मुखः स्नाक्षताभिरङ्घ्रिः ॥ ब्रह्मादयो ये देवास्तां देवांस्तर्पयामि ॥ भर्द्देवांस्तर्पयामि ॥ भु
वर्द्देवांस्तर्पयामि ॥ स्वर्द्देवांस्तर्पयामि ॥ भूर्भुवः स्वर्द्देवांस्तर्पयामि ॥ इति पंचमं नैरेकैकं मंजलिं देवतीर्थे
नदत्वा ॥ उद्गुः मुखे निवीतिसयवाभिरङ्घ्रिः प्राजापत्यतीर्थेन ॥ रुद्रो देवायनादयो ये रुषयः ॥ नानृषींस्त
र्पयामि ॥ भर्कृषींस्तर्पयामि ॥ भूर्वेकृषींस्तर्पयामि ॥ भूर्भुवस्वर्कृषींस्तर्पयामि ॥ इति पं
चभिर्होहावंजली दत्वा ॥ दक्षिणाभिमुखः प्राचीं पितृतीर्थेन सत्तिकाभिरङ्घ्रिः ॥ सोमः पितृमात्र
यमोंगिरस्वानग्निधाताः कव्यवाहनादयो ये पितराः ॥ तान्यितृस्तर्पयामि ॥ भूः पितृस्तर्पयामि ॥ भुवः पि
तृस्तर्पयामि ॥ स्वः पितृस्तर्पयामि ॥ भूर्भुवः स्वः पितृस्तर्पयामि ॥ इति त्रिस्त्रिः स्तर्पयित्वा तीरमेत्य ॥ अग्नि
हृग्धाश्वयेजीवायेष्यहृग्धाः कुले मम ॥ भूमौ हनेन नो मे नृसायां तु परांगनिं ॥ इति मंनेण जलं जलिं नद
निक्षिप्य ॥ ये केवास्मत्कुले जाता अपुत्रा गोत्रिणो मृताः ॥ ते गृहं तु मया दत्तं वस्त्रनिष्पीडनोदकं ॥ इति परि

(11)

तीर्थवि०

३३

धानीयवस्त्रंतीरेनिष्पीड्योपवीती॥यमयाह्वितंतोयंशरीरमलसंभवं॥तद्दोषपरिहारार्थंयश्ममाणं
तर्पयाम्यहं॥इति यश्मतर्पणंकृत्वा॥ज्ञानतो ज्ञानतो वापियमया दुष्कृतं कृतं॥नक्षत्रमस्वाखिलं देवि जगन्मा
तर्नमोस्तुते॥इति नदींक्षमापयेत्॥॥इति स्नानविधिः॥अथ तर्पणं॥॥तच्च जले करणपक्षे आर्द्रासा
एव जलानुमानाधिकजले स्थित्वा वम्य प्राणा नयम्य देशकालो संकीर्त्य देवर्षिपितृ तृप्तिद्वारा श्रीपरमे
श्वरप्रीत्यर्थं अमुकतीर्थे देवर्षिपितृ तर्पणं कृत्वा तर्पणतीर्थं आह्वय तर्पणं च तंत्रेण करिष्ये॥इति संक
ल्प्य देवर्षि तर्पणं प्रजापतिस्तृप्पत्विष्यदिकृत्वा प्रचीनादीनी दक्षिणामुखः सति जलेन नित्यतर्प
णवत्पितृ तर्पणंकृत्वा सर्वे दिशेन तिलं जलं दद्यात्॥तत्र मंत्रः॥देवास्तु रास्तथानागा यक्षगंधर्वरा
क्षसाः॥पिशचा गुह्यकाः सिद्धाः कूश्मांडा स्तरवः रवणाः॥चले चरा भूनि लया वाय्वा धाराश्च जंतवः॥
तृप्तिमेतेन यांत्या शुभहनेनांबुना खिलाः॥नरकेषु समस्तेषु पातनास्तु च ये स्थिताः॥तेषामाप्ययनस्ये

राम

३३

(11A)

तद्दीयते सलिलं मया ॥ ये बांधवा बांधवा राये न्यजन्मनि बांधवाः ॥ ते तस्मिन् स्थित्वा यातु ये वा स्मृतो
भिराक्षिणः ॥ यत्र कंचन संस्थानं श्रुत्वा पठनात्मना ॥ इदमक्षय्यमेवास्त्वमया दत्तं तिलोदकं ॥ आ
ब्रह्मस्तं वपर्यंतं देवर्षिपितृमानवाः ॥ त्वय्यं तु पितरः सर्वमातृमानामहादयः ॥ अनीतकुलकोटीनां सप्त
दीपनिवासिनां ॥ आब्रह्मभुवनलोकोद्दिष्टमस्तु तिलोदकं ॥ इति मंत्रे स्तर्पणं कुर्यात् ॥ नीरे तर्पणपक्षे शु
क्ले वा ससी परिधाय बर्हि रास्तीर्य तस्मिन् स्तर्पयेद्दिना ॥ अर्धतीर्थश्राद्धप्रयोगः ॥ देशकालोत्कीर्तनां ते
प्राचीना बीतीपि त्राद्यासां तावदपि न संकल्प्य लयवदुच्चार्य एतेषां तस्यार्थं तीर्थश्राद्धं सदैवं सपिंडं
पार्वणे कोटि विधिना ज्ञेयं हविषा सद्यः करिष्ये ॥ इति संकल्प्य क्षेत्रवासिने न्यानपिब्राह्मणाग्रहा
लयवन्निमं अर्घ्या गहनचिप्रांगुष्ठजिनेशनतुसिप्रश्रविकिरविसर्जनवर्जं सकृन्महालयवत्प्रयोगः
॥ महालयपदस्थाने तीर्थपदोच्चारणं ॥ इदं विष्णुरित्वा हविष्सा हर्मरक्षस्वेत्यंतस्यान्ननिवेदनैकदेशस्य लो

(12)

तीर्थवि.
३२

पः॥ अत्र धुरिलोचनो पुरुराई बोवा देवो॥ पिंडदाने आम पिंडं स्पु रस्ता दा ब्रह्मणो ये पितृवंशजा ना इ
त्यादि मंत्रैः पिंडान्तरदानं महालय वन॥ पिंडास्तु तीर्थजल एव क्षिपेत्॥ इति तीर्थश्राद्धप्रयोगः॥ ॥ पाका
भावे आमश्राद्धं हिरण्यश्राद्धं वा कुर्यात्॥ तत्राप्यध्यावाहनादीनां लोप एव॥ अत्राप्यशक्तो पूर्वोक्तानु
कल्याणामन्यतमेन कार्यं॥ केवलं कपिडातृकमप्युक्तमप्यशक्तं प्रति निस्थली सेतुसारे॥ तद्यथा॥
पूर्वोक्तपिंडं दद्यात्सत्कादीनामन्यतमेनैव॥ संक्षेपमस्तीर्थश्राद्धं करिष्ये॥ इति संक्षेप
॥ पितापितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः॥ मातापितामहश्चैव तथैव प्रपितामही॥ मातामहस्तप्तितात्वप्रमा
तामहकादयः॥ तेषां पिंडो मया दत्तो ह्यक्षय्यमुपनिषत्तमिति मंत्रेणैकं पिंडं दद्यादिति॥ तर्पणाशक्तो
आब्रह्मस्तं वपर्यंतमिति मंत्रं द्येनैव तर्पणं॥ तीर्थश्राद्धान्तरं यथाविभवं तीर्थपूजां कृत्या तदुद्देशेन
आब्रह्मणा त्रसुवा सिनीश्वयथाशक्ति भोजयित्वा दीनानां यादृशं परितोष्य स्वयं सत्कृतः श्राद्धं शेषं

राम
३२

(12A)

भुंजीत ॥ तद्दिने उपवासपक्षे आह शेषमवजिघ्रेदिति ॥ इति तीर्थप्राप्तिदिनकृत्यं ॥ द्वितीयादिदिने नि
त्यक्तस्नानतर्पणतीर्थपूजनब्राह्मणभोजनादियथाशक्तिकुर्यात् ॥ विशेषंतु तत्तीर्थमाहात्म्योक्तप्र
कारेण कुर्यात् ॥ एवं यात्रां कृत्वा प्रत्यागतशोभनमुद्रांगहप्रवेशं कृत्वा पूर्वोक्तघृतश्राद्धघृतश्राद्धं
कुर्यात् ॥ तत्र सर्वापि नृनुचार्य एतेषां तस्यार्थं अमुकतीर्थं प्रत्यागमननिमित्तं घृतश्राद्धं करिष्ये ॥
इति संकल्पवाक्ये विशेषः ॥ अन्यत्समाप्तं ॥ केचिदपि आह मित्याहुः ॥ तस्य क्षेदधि आहं करिष्ये ॥ इ
ति संकल्पः ॥ अत्र हध्रः प्राधान्यं ॥ अत्र तु यजनन देयमिति ॥ इति याज्ञोत्तरश्राद्धम् ॥ ॥ इति श्री
मच्चितपावनकेळकरोपाधिपमहादेवात्मजापुत्रविरचितायां श्राद्धमंत्रार्पणसामान्यसर्वतीर्थोपयो
गीतीर्थविधिः ॥ ॥ सभर्तृकास्त्रीशरीरमलापकैर्घस्नानं कृत्वा भर्तृनुतांगहृत्वा देशकालोष्मृत्वा मनु
जमप्रभृत्यध्यायनमनोराकायकर्मभिस्तानतोस्तानतश्च संभावितानां महापातकादीनां प्रकीर्णकं ता

(13)

तीर्थवि.

९३

नां नवविधानां बहुविधानां सर्वेषां पापानां रहस्यकृतानां प्रकाशकृतानां सकृत्कृतानामभ्यस्तानां
वनथासाभिजायपरपुरुषनिरिक्षणसंभाषणसंभोगादिजनितपापानां रजस्वलावस्थाजनितसप
कादिपातकानां भर्तृमनोभंगाजोह्वंघनादिविविधपातकानां चापनोदार्थं भर्तुर्दीर्घायुरारोग्यतासि
ध्यर्थं अखंडिनसोभाग्यावाप्त्यर्थं च अनुकरीयस्नानमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य स्नानं कृत्वा वस्त्रं
परिधाय गंगादिपूजां कृत्वा ॥ प्रार्थयेत् ॥ अथ राम इति स्नात्वा ज्ञातानि मम मोहनः ॥ तत्सर्वं मे प्रसन्ने
न मनसा स्तुतुमर्हसि ॥ इति प्रार्थयेत् ॥ तत्तीर्थं प्रापय यथा शक्तिः नानाविधसोभाग्यद्वयवस्त्रकंबुका
भरणादियुतं वंशपात्रं वायनं दद्यात् ॥ मंत्रः ॥ यं शंभुना मे दद्रे वंशसोभाग्यवर्धनं ॥ दानानामुत्तमं द
नमुतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ इति मंत्रेण वायनं दद्यात् ॥ तीर्थस्नानपूर्णतः सिध्यर्थं नानानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणे
भ्यः दक्षिणां दत्वा सुवासिनीभ्यः सोभाग्यद्वयं कंबुक्यादिविस्तौषयेत् ॥ सांगतास्त्रिध्वर्थं यथाशक्तिः ।

राम

९३

(13A)

ब्राह्मणसुवासिनींश्च भोजयेत् ॥ इति स्नानसमर्तृकाविधिः समाप्तः ॥ श्रीरामचंद्रार्पणमस्तु
॥ शके १८९० सर्वधारीनामसंवत्सरे उत्तरायणे ज्येष्ठ शुक्ल २ सोमेश्वरं पुस्तकं समाप्तं ॥ मारुतकर
प्रभाकरात्मज रामकृष्ण लिखितं ॥ ॥ १६ ॥ श्रीमत्सीतारामचंद्रः प्रीयतां ॥ ॥ १६ ॥

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com